

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
средняя общеобразовательная школа № 3 города Чадана
Дзун-Хемчикского кожууна Республики Тыва

Рассмотрено
на ШМО Ундар У.С./
Протокол № 1
от 24 08 2023 г

Согласовано
зам.дир. школы
Сарыглар С.К.
30 08 2023г.

Рабочая программа

по родному языку для 9 «в» класса
учителя родного языка и литературы

Шагдыр Светлана Ооржаковны

Тайылбыр бижик

Амгы үеде тыва дыл Тыва Республиканың күрүне дылы болбушаан, тыва чоннун төрөөн дылы бооп чоруур. Өөреникчилерни дылга өөредири оларның долгандыр турар бойдуска болгаш ниитилелге хамаарылгазын база үзел-бодалдарын хевирлээр. Оон аңгыда төрөөн дыл эртеми уругларның логиктиг боданышкынын, дыл-домаан сайзырадыр.

Өөредилге программазы болгаш өөредилге номнары өөреникчилерге теоретиктиг, практиктиг билиглерни дамчыдарының кол принциптери, методтары, аргалары-биле харылзаалыг. Тыва дыл кичээлдеринге хереглээр сөзүглелдер, өөредилге номнарында бердинген мергежилгелерниң сөзүглелдери чечен чогаалдардан алдынгылаан.

Календарь-тематиктиг планнаашкынны (КТП) башкы ажил-чорудулгазының уг-шии, уругларның сонуургалының болгаш кадыкшылының байдалынга дүүштүр, бөлүктөп дээш оон-даа өске аргалар-биле өскертип ажилдап болур. КТП-ни боттандыраарда, электроннуг (чурагайлыг) өөредилге курлавырларын ажыглаарының аргаларын кичээнгейге алып, өөредилге-методиктиг материалдарны (мультимедийлиг программалар, электроннуг номнар болгаш пособиелер, электроннуг библиотекалар, виртуалдыг лабораториялар, оюннуг программалар, өөредилгениң чурагайлыг курлавырларының чыындызы) бар, белеткеп каан курлавырга даяныр, ол ышкаш башкы боду чогаадып тургузуп алгаш ажыглаар.

2022-2023 өөредилге чылында ажыглаттынып турган «Кол ниити өөредилгениң 5-9 класстарынга «Төрөөн (тыва) дыл» эртеминиң чижек өөредилге программазында» (Тургузукчулары: ф.э.к. К.Б. Доржу, Ч.А. Сарыглар. 2021.) чамдык темаларның туруштары

Федералдыг ажылчын программада (2023ч.) өскерли бергени-биле календарь-тематиктиг план тургузарынга бергедээшкиннер туруп болур. Ынчангаш 2023-2024 өөредилге чылында федералдыг ажылчын программаже чоорту шилчииринге методиктиг дуза чедирер сорулга-биле чижек календарь-тематиктиг планнаашкын тургустунган.9-ку класска төрөөн (тыва) дылды өөредир программа Өөредилге яамызының 2021 чылда үндүргеш, сүмелээни программасы болгаш чаа күрүне стандарттарына дүүштүр Тыва Республиканың ниити өөредилгезиниң күрүне стандартының национал-девискээр кезээнге, 2023-2024 өөредилге чылында Чадаананың 3 дугаар ортумак школазының өөредилге планынга даянып тургаш тургускан.

9-ку класска төрөөн дыл курузу 5-7 класстарга өөренип эрткен чүүлдерниң дорт уланчызы болур. Ынчангаш башкы өөреникчилерниң ол класстарга төрөөн дылга чүнү эрткенин, кандыг мергежилдер болгаш чаңчылдар чедип алганын эки билир ужурлуг.

Тыва дылды өөредириниң сорулгалары:

- хамааты мөзү-шынар болгаш төрөөн чуртунга ынак болурунга кижизидер, төрөөн дылынга ынак, төрөөн дылын, чүдүлге-сүзүглелин үнелээри дег медресеп билиринге, чугаалажып билиринге болгаш төрөөн дылынга даянып тургаш, өске-даа эртемнерни чедишкенин билип албышаан, долгандыр турар амыдырал болгаш бойдус дугайында билиглерин калбартыр;

- угаан-бодалын болгаш дыл-домаан сайзырадыр, медреседиг, литературлуг дылдың нормаларын ажыглап тургаш, хостуг чугаалажып, бодунуң бодалын шын чугаалап билиринге чаңчыктырар;

- тыва дылдың билиглерин шингээдип алып, номчаан болгаш дыңнаан чүүлүнүң кол бодалын илередип билир;

- уругларның сөс-домаан байыдар болгаш грамматиканың өске-даа хевирлерин чугаа-домаанга ажыглап шыдаар;

- шингээдип алган аргаларын болгаш билиглерин херек кырында амыдыралга ажыглаары.

Тыва дыл башкыларының кол ажыл угланыышкыны:

1. Өөреникчилерни медреседии-биле шын номчуур, бижиир болгаш чугаалаарынга өөредир;
2. Оларга төрөөн дыл болгаш чогаал талазы-биле эге билиглерни бээри;
3. Өөреникчилерни ном-биле ажылдаарынга чаңчыктырар болгаш оларның дылга сонуургалын, номчулгаже болгаш билиглерже чүткүлдүүн хайныктырары;
4. Өөреникчилерни мораль болгаш эстетика талазы-биле кижизидери;
5. Өөренип таныыр чүүлдерин сайгарып, бөлүктөп, деңнеп, түңнеп, оларның иштинден кол болгаш чугула чүүлдерни тып, тайылбырлап билиринге чаңчыктырары.

Материал-техниктиг болгаш информация-техниктиг хандырылгасы

Уругларның шингээдикчи болгаш чогаадыкчы чоруун сайзырадырын шиитпирлээри-биле янзы-бүрү дидактиктиг, информациялыг материалдарны (энциклопедиялар, словарьлар, Интернет-ресурстар) дээш өске-даа материалдарны ажыглаарын сүмелээр. Чаа күрүне стандарттарына дүүштүр кылдынган өөредилге ному үндүрбээнинден кичээлге Д.А. Монгуш, К.Б. Доржунуң «Тыва дыл» 8-9 класстарга өөредилге ному кичээлге ажыглаары- биле программаны таарыштыр тургускан. Катаптаашкын – 6 шак.

Хыналда болгаш чогаадыкчы ажылдар (хыналда ажыл, эдертиг, чогаадыг, словарьлыг диктант, төлевилел дээш о.ө.) – 10 шак.

Теория болгаш практика – 52 шак.

Ажыглаар өөредилге номнары:

1. «Тыва дыл. 8-9 класс». Авторлары: М.Д. Биче-оол, Д.А. Монгуш, М.В. Бавуу-Сюрюн, А.К. Ойдан-оол. 2006ч.

2. «Тыва дыл. 9 класс». Авторлары: М.В.Бавуу-Сюрюн, Б.Ч.Ооржак, А.Б.Хертек, 2018ч.
3. «Тыва дыл. 8 класс». Авторлары: Е.М.Куулар, Т.Б.Оюн, Ч.А.Сарыглар. 2023ч. ООО Издательство «Офсет» (электроннуг хевири)

9-ку класстың тыва дыл эртемнге календарь-тематиктиг планы.

Өөредилге планы-биле шупту- 68 шак. Неделяда-2 шак.

№	Кичээлдин темазы	Шагы	Ай, хүнү	
			План езугаар	Эрткени
1	Кириилде кичээл. 8 класска өөрөнгөн чүүлдеринге катаптаашкын	1		
Дыл, дыл дугайында ниити билиглер				
2	Тыва дылдың тыва чоннуң культура болгаш төөгүзү-биле холбаалыы	1		
3	Тыва дылдың ниитилел амыдыралында ужур-утказы болгаш хүлээлгелери	1		
4	Петроглифтер, иероглифтер дугайында. Түрктерниң орхон-енисей бижиктериниң дугайында.	1		
5	Төвүт болгаш эрги моол бижиктер болгаш тыва дыл	1		
6	Тыва дылдың баштайгы шинчээчилери.	1		
7	Тыва дылдың шинчилекчилери.	1		
8	Амгы тыва дылдың хевирлери. Литературлуг дыл	1		

	(ном, нейтралдыг, чугаа)			
9	Литературлуг эвес дыл (девискээр аайы-биле диалектилер, кара чугаа болгаш ооң аяны, жаргоннар)	1		
10	Чүгле тыва дылда ажыглаттынып турар сөстөр.(Этнокультурлуг сөс курлавыры)	1		
11	Хыналда Чогаадыг. «Тыва дылым – өлчей-кежиим»	1		
12	Ч/с. Частырыглар-биле ажыл	1		
13	Өске кижиниң чугаазын дамчыдар аргалар дугайында. Дорт чугаа. Дорт чугаалыг домакта авторнуң сөстери болгаш бижик демдектери	1		
14	Доора чугаа.	1		
15	Цитата. Цитата ажыглаанда, бижик демдектери	1		
16	Дорт чугаалыг домактарның болгаш цитаталарның сөзүглел тургузарынга ужур-дузазы.	1		
17	Хыналда диктант	1		
18	Ч/с. Частырыглар-биле ажыл	1		
Синтаксис болгаш пунктуация				
19	Нарын домактың бөдүүн домактан ылгалы. Нарын домактарның бөлүктери: чагырышпаан, чагырышкан.	1		
20	Нарын домактың кезектериниң аразында холбажыр аргалары: Эвилелдер чок болгаш эвилелдерлиг нарын домактар. Нарын домактың кезектериниң үн аяны-биле каттыжары. Нарын домактың кезектериниң эвилелдер азы эвилелзиг сөстөр-биле 1 каттыжары.	1		
21	Чагырышпаан нарын домак дугайында билиг. Чагырышпаан нарын домактың кезектериниң каттыжар аргалары.	1		
22	Үн аяны болгаш каттыштырар эвилелдер дузазы-биле холбашкан чагырышпаан нарын домактар	1		
23	Удурланыштырар эвилелдер-биле холбашкан чагырышпаан нарын домактар	1		
24	Аңгылаштырар эвилелдер дузазы-биле холбашкан чагырышпаан нарын домактар.	1		
25	Чагырышпаан нарын домакка бижик демдектери. Чагырышпаан нарын домактың синтаксистиг сайгарылгазы.	1		
26	Хыналда ажыл	1		
27	Ч/с. Частырыглар-биле ажыл	1		
28	Чагырышкан нарын домак дугайында билиг. Чагырышкан нарын домакта тайылбыр домактың туружу.	1		
29	Чагырышкан нарын домакта кол болгаш тайылбыр домак, оларның холбажыр аргалары	1		
30	Чагырышкан нарын домакта тайылбыр домактарның янзылары, оларга бижик демдектери: Немелдениң тайылбыр домаа. Немелдениң тайылбыр домаанга бижик демдектери.	1		
31	Тодарадылганың тайылбыр домаа.	1		

	Даар байдалдың тайылбыр дома. Чөрүлдээниң тайылбыр домаа	1		
32	Сорулганың тайылбыр дома. Чылдагаанның тайылбыр домаа	1		
33	Деңнелгениң тайылбыр домаа. Кылдыныг аргазының тайылбыр домаа.	1		
34	Туруштуң тайылбыр домаа.	1		
35	Ч/с. Сөзүглелдер-биле ажыл. Синтаксистиг сайгарылгалар.	1		
36, 37	Хөй кезектерлиг нарын домактар дугайында билиг (нарын синтаксистиг констукция)	2		
38, 39	Оларның кезектериниң аразында харылзаалар болгаш бижик демдектери.	2		
40	Нарын синтаксистиг конструкцияларның синтаксистиг сайгарылгазы	1		
41	Хөй кезектерлиг чагырышпаан нарын домактар	1		
42	Хөй кезектерлиг чагырышкан нарын домактар	1		
43	Хөй кезектерлиг нарын домактарга кичээл-зачет	1		
44	Хыналда диктант Кулунчак	1		
45	Частырыглар-биле ажыл	1		
Сөзүглел				
46	Сөзүглел дугайында билиг, ооң кол демдектери.	1		
47	Сөзүглелдиң темазы, кол бодалы.	1		
48	Сөзүглелдиң уткалыг кезектери (микротема). Абзац дугайында билиг	1		
49	Домактарның (лексиктиг, морфологтуг, синтаксистиг) болгаш сөзүглелдиң (микротемалар) кезектериниң аразында каттыжар аргалары.	1		
50	Сөзүглелдиң тургузуу. Сөзүглелдиң планы. Тезис. Сөзүглелди допчулай бижири (конспект). Аннотация.	1		
51	Тестилиг хыналда			
Стилистика				
52	Дылдың ажыглалының аайы-биле хевирлери: ном болгаш чугаа стили. Стилль талазы-биле нейтралдыг сөстөр, хевирлер, домактар.	1		
53	Ном стили, ооң янзылары: эртем, публицистика, албан-херек стиллери. Эртем стилиниң жанрлары (үнөнел, аннотация, илеткел, статья, рецензия).	1		
54	Публицистика стилиниң жанрлары (солунга статья, интервью, орук демдеглелдери, репортаж...).	1		
55	Албан-херек стилиниң жанрлары (хол үжүү, шынзылга, билдириишкин, резюме...).	1		
56	Аас чугааның кол жанрлары: кандыг-бир чүве дугайында чугаалаары, чугаалажыры, маргыжары.	1		
57	Чечен чогаал стили, ооң жанрларының дыл талазы-биле онзагайлары	1		
58	Синонимика – стилистиканың кол өзээ. Лексиканың стилль синонимнери	1		
59	Грамматиканың стилль синонимнери. Словарьлыг диктант	1		

60	Практиктиг ажыл	1		
Чугаа, чугаалажып харылзажыры болгаш чугаа культуразы				
61	Аас болгаш бижимел чугаа, монолог, диалог, полилог (катаптаашкын).	1		
62	Литературлуг дылдың нормалары. Фонетика болгаш орфоэпия талазы-биле нормалар. Лексика талазы-биле нормалар	1		
63	Грамматиктиг нормалар. Орфография болгаш пунктуация талазы-биле нормалар	1		
64	Сөзүглел-биле ажылдың хевирлери. Өөредилге ному, дыл словарьлары, немелде литература-биле ажылдаар аргалар	1		
65	Хыналда ажыл.	1		
66	Эдертиг Танды кежи	1		
67	Частырыглар-биле ажыл	1		
68	5-9 класска өөрөнгенин катаптаары	1		